

مکتب شاه نعمت الله ولی بر بلندای تفکر ایرانی

نویسنده:

مسعود دوش

«با مقدمه مرحوم محمد دوش»

ناشر:

بنیاد ایران شناسی با همکاری مرکز کرمان شناسی

سرشناسه: دهش، مسعود، ۱۳۵۵ -

عنوان و نام پدیدآور: مکتب شاه نعمت الله ولی بر بلندای تفکر ایرانی / نویسنده مسعود دهش؛

با مقدمه محمد دهش. مشخصات نشر: تهران: بنیاد ایران شناسی؛ کرمان: مرکز کرمان شناسی، ۱۳۹۹.

شاك: ۹-۳۷-۸۷۷۶-۹۶۴-۹۷۸

مشخصات ظاہری: ۴۷۰ ص

یادداشت: کتابنامه: ص ۴۴۹-۴۷۰؛ همچنین به صورت زیرنویس.

وضعیت فهرست نویسی: فیا

موضوع: شاه نعمت الله ولی، ۷۳۱-۸۳۴ ق. - نقد و تفسیر موضوع: عارفان - ایران - قرن ۸ ق. - سرگذشتنامه

موضوع: Mystics—Iran—14th century—Biography موضوع: مکتب عرفانی کرمان

موضوع: نعمت اللہیہ

*Kerman school of sufi: مکتبہ کرم

موضوع: دهش، محمد، ۱۳۱۷- . مقدمه نویسی

Ne 'matollahiyah

شناسه افزوده: مرکز کرمان شناسی

شناسه افزوده: مرکز ایران شناسی

شماره کتاب شناسی ملی : ۷۲۶۵۶۷۴

دہندہ دی دے ہے : ۲۹۷ / ۸۹۲۴

BP ۲۳/۱۵۵ (۱۵۵/۱۵۵)

بشپړاواړي اېن شناسی

مکتب شاه نعمت الله دای بر باندای تفکر ایرانی

عنوان کتاب:

مسعود دهش

مؤلف:

بنیاد ایران شناسی با همکاری مرکز کرمان شناسی

ناشر:

سید محمد علی گلاب زار

مدیر مسئول:

لیلا گھر گزی

تنظیم و صفحہ آرائی:

مهسا مہراب پناہ

طرح روی جلد:

97A-964-8776-37-9

شاپک:

سیصد و سومین (۳۰۳)

شماره انتشار:

اول - ۱۳۹۹

نوبت چاپ :

۶۰۰۰ ریال

قیمت:

۱۰۰۰ نسخه

شمارگان :

چاپ ہنگام

چاپ و صحافی :

حق چاپ برای ناشر محفوظ است

فهرست مطالب

۱۱.....	مقدمه ناشی
۱۷.....	مقدمه

فصل اول - سلسله نسب شرح احوال جناب شاه نعمت‌الله ولی / ۳۳

۳۵.....	سلسله نسب پدری و مادری جناب شاه نعمت‌الله ولی
۴۲.....	شرح احوال جناب شاه نعمت‌الله ولی از تولد تا وفات
۴۲.....	از تولد تا اوایل نوجوانی در حلب
۴۵.....	از اوایل نوجوانی تا عنفوان جوانی در شیراز
۵۱.....	مهاجرت از شیراز تا اقامت در مکه
۶۱.....	مهاجرت از مکه تا اقامت در سمرقند
۶۸.....	مهاجرت از سمرقند تا اقامت در کوهبنان
۷۱.....	از اقامت در کوهبنان تا وفات در ماهان

فصل دوم - بزرگداشت مقام جناب شاه نعمت‌الله ولی در تذکرها و مکتوبات و آثار مدون / ۹۷

۹۹.....	بزرگداشت مقام شاه نعمت‌الله ولی در مکتوبات عرفا و تذکرها و ادبیای ایران
۹۹.....	تذکرها و قرن نهم
۱۰۳.....	تذکرها و قرن دهم
۱۰۵.....	تذکرها و قرن یازدهم
۱۰۷.....	تذکرها و قرن دوازدهم
۱۰۹.....	تذکرها و قرن سیزدهم
۱۱۱.....	تذکرها و قرن چهاردهم
۱۱۴.....	بزرگداشت مقام شاه نعمت‌الله ولی در تذکرها و شبه قاره هندوستان
۱۱۷.....	بزرگداشت مقام شاه نعمت‌الله ولی در آثار و طبقات علما و روحانیون شیعه

بزرگداشت مقام شاه نعمت‌الله ولی در فرهنگ نامه‌های ایران.....	۱۲۱
بزرگداشت مقام شاه نعمت‌الله ولی در فهرستهای ایران.....	۱۲۵
بزرگداشت مقام شاه نعمت‌الله ولی در دانشنامه‌های ایران.....	۱۲۷
بزرگداشت مقام شاه نعمت‌الله ولی در دایرة المعارفهای فارسی.....	۱۳۰
بزرگداشت مقام شاه نعمت‌الله ولی در فهرستها و دایرة المعارفهای عربی.....	۱۳۲
بزرگداشت مقام شاه نعمت‌الله ولی در فهرستها و دایرة المعارفهای انگلیسی.....	۱۳۴
بزرگداشت مقام شاه نعمت‌الله ولی در مکتوبات مستشرقین و محققین غربی.....	۱۳۷

فصل سوم - شریعت و طریقت جناب شاه نعمت‌الله ولی / ۱۴۱

تحقیق پیرامون مذهب ظاهری و باطنی شاه نعمت الله ولی.....	۱۴۳
---	-----

فصل چهارم - تعلیم و تربیت در مکتب جناب شاه نعمت‌الله ولی / ۱۵۹

دوران تدریس شاه نعمت‌الله ولی در کوهبنان.....	۱۶۲
دوران تألیف شاه نعمت‌الله ولی در ماهان.....	۱۶۵
طبقه بندی آثار و رسالات عرفان جناب شاه نعمت‌الله ولی.....	۱۶۸
شاگردان برجسته جناب شاه نعمت‌الله ولی و مریدین دانشمند مکتب کرمان.....	۱۸۵
شاگردان عارف شاه نعمت‌الله ولی.....	۱۸۶
شاه قاسم انوار تبریزی.....	۱۸۶
شاه داعی الی الله شیرازی.....	۱۸۸
شرف الدین علی یزدی.....	۱۸۹
شیخ آذری طوسی.....	۱۹۰
ابن ترکه اصفهانی.....	۱۹۲
عبدالرزاق کرمانی.....	۱۹۴
بسحاق اطعمه شیرازی.....	۱۹۴
کمال خجندی.....	۱۹۵
ابواسحاق بهرانی.....	۱۹۵
درویش محمد طبسی.....	۱۹۷
شاگردان فیلسوف شاه نعمت‌الله ولی.....	۱۹۷
شاگردان فقیه و متکلم شاه نعمت‌الله ولی.....	۱۹۹

فصل پنجم - اجتهادات جناب شاه نعمت‌الله ولی / ۲۰۱

مقام اجتهاد جناب شاه نعمت‌الله ولی در فقه اسلامی	۲۰۳
اجتهادات عرفانی جناب شاه نعمت‌الله ولی	۲۱۷
اجتهادات شاه نعمت‌الله ولی در عرفان نظری	۲۲۲
اجتهادات شاه نعمت‌الله ولی در عرفان عملی و حلّ یک اختلاف مهم	۲۳۹
تبیین اختلاف اول میان مکتب خراسان و بغداد	۲۴۲
تبیین اختلاف دوم میان مکتب خراسان و بغداد	۲۴۹
تبیین اختلاف سوم میان مکتب خراسان و بغداد	۲۵۲
تبیین اختلاف چهارم میان مکتب خراسان و بغداد	۲۵۶
اجتهاد شاه نعمت‌الله ولی در اختلاف چهارم میان مکتب خراسان و بغداد	۲۶۰
اجتهادات فرهنگی و اصلاحات اجتماعی جناب شاه نعمت‌الله ولی	۲۶۹
اجتهادات جناب شاه نعمت‌الله ولی در مسأله جهاد سیاسی	۲۷۷
حکومت‌ها و طریقت‌های شیعی در ایران تا پیش از سلسله صفویه	۲۷۷
نقش تاریخی شاه نعمت‌الله ولی در حفظ مکتب کرمان از لشکرکشیهای سیاسی	۲۸۴
جهت‌گیری شاه نعمت‌الله ولی در دوران جنبش‌ها، طریقت‌های صوفیه علیه تیموریان	۲۹۶

فصل ششم - جایگاه و نقش مکتب کرمان در تاریخ تفکر و تصوف اسلامی / ۳۰۳

مکتب بغداد و خراسان	۳۰۵
مکتب مراغه	۳۲۸
مکتب آندلس	۳۳۱
مکتب قونیه	۳۳۴
ارتباط و اتصال شاه نعمت‌الله ولی به مکاتب فکری و طریقت‌های عملی قبل از خود	۳۳۷
اصل مشترک میان تعالیم مکتب‌های عرفانی و آموزه‌های طریقت‌های تصوف	۳۴۶
مکتب کرمان	۳۵۴

فصل هفتم - تأثیر مکتب کرمان بر مکتب‌های فکری پس از خود / ۳۶۱

تأثیر مکتب کرمان بر مکاتب فلسفی شیراز و اصفهان	۳۶۳
نقش مکتب کرمان در تاریخ تفکر و تصوف هندوستان	۳۸۱
نقش مکتب کرمان در ارتقاء مجدد تصوف و عرفان در ایران، پس از دوران نزول	۳۹۳

- تأثیر مکتب کرمان بر مکتب نجف ۴۰۳
- تصرف مشتاق علیشاه بر شیخ محمد تقی، فقیه کرمانی ۴۰۴
- تصرف نورعلیشاه برسید محمد مهدی بحرالعلوم ۴۰۶
- تأثیر مکتب کرمان بر طریقت شوشتریه ۴۱۱

فصل هشتم - نقش مکتب کرمان در سیر تحولات فرهنگی، هنری، اجتماعی و

سیاسی در ایران پس از دوران صفویه / ۴۱۳

- مقدمه ای مختصر در نقش مکتب کرمان در سیر تحولات ادبی، فرهنگی، هنری، اجتماعی و
سیاسی ایران پس از دوران صفویه ۴۱۵
- نقش بنیان مکتب کرمان در تحولات هنر خوشنویسی اسلامی ۴۱۸

فصل نهم - تاریخ دوره‌های مختلف هنرمعماری اسلامی در بنای تاریخی آستانه شاه

نعمت‌الله ولی / ۴۱۰

- گنبد خانه ۴۳۲
- صحن‌های غربی حرم ۴۳۳
- صحن‌های شرقی حرم ۴۳۹

فصل دهم - مکتب کرمان الگویی در جهت پیشرفت ایران / ۴۴۳

- مکتب کرمان الگویی در جهت پیشرفت ایران ۴۴۵

منابع و مآخذ / ۴۴۹

- الف - منابع فارسی ۴۴۹
- ب - منابع عربی ۴۶۹
- ج - منابع انگلیسی ۴۷۰

مقدمه ناشر

در میان نام‌هایی که از دیر باز برای کرمان برگزیده شده، یکی هم «دارالعرفان» است که نشانی از کمال و معرفت و خداجویی کرمانی‌ها به شمار می‌رود، در همین راستا، در دامان این دیار، مردان و زنان عارف و عارفه‌ای پرورش یافته که هم برخی از آنها به عنوان زمینه‌بالندگی یک ملت بسنده می‌کند، نامورانی چون استاد ارباب شاه شجاع کرمانی، عارف قرن سوم هجری و آرمیده در «سیرجان» که شهزاد ای بود که همچون ابراهیم ادهم راه زهد و تصوف در پیش گرفت و به طریقت مأمته روی آورد.

عطار نیشابوری صاحب تذکرة الاولیاء این چنین یاد می‌کند: «آن تیز چشم بصیرت، آن شاهباز صورت و سیرت، آن صدیق معرفت، آن مخلص بی‌صفت، آن نور چراغ روحانی، شاه شجاع کرمانی^۱. به جز شاه شجاع کرمانی عارفان فرزانه‌ای چون عماد فقیه کرمانی، اوحد الدین کرمانی، عارف به اوحد کرمانی، خواجوی کرمانی و سایر بزرگانی که از این تبار هستند و هنوز آرامگاه‌هایشان مورد احترام جامعه است که از آن جمله می‌توان به شیخ قطب‌الدین عبدالسلام ماهانی عارف سده هشتم هجری، شیخ برهان‌الدین کوهبانی، مشتاق‌علیشاه و هدایت علی شاه معروف به آخوند شهید اشاره کرد.

این دیار کهن، بزرگان دیگری را نیز در عرصه عرفان پرورده است که از جمله نام‌آوران این میدان جناب خواجه ابوالحسن علی بن حسن سیرجانی، از بزرگان

^۱ - عطار نیشابوری، فریدالدین، تذکرة الاولیاء، به تصحیح دکتر محمد استعلامی، تهران، زوار، ۱۳۷۰، ص ۳۷۷.

تصوف در قرن پنجم هجری است که شهرت او در روزگار خودش همچون بسیاری دیگر از عرفای این خطه، عالمگیر شد تا آنجا که عارفی چون ابوعبدناب عبدالعزیز بن صالح اشتری برای بهره‌گیری از محضر او به کرمان سفر کرد و اثر معروفش «البیاض و السواد» در ذکر مشایخ صوفیه هنوز مورد استفاده اهل پژوهش است.

مزار شاه شجاع عارف قرن سوم هجری و خواجه علی عارف قرن پنجم هجری در سیرجان مهر تاییدی است بر این بیان جناب افضل الدین ابوحامد کرمانی در «عقداً علی الوقف الاعلی» که می‌نویسد: «و از خواص سیرجان و مآثر مآثوره او مقابر مزوره است و اهل سیاحت و ارباب تصوف سیرجان را شام کوچک خوانند»^۱.

همچنین شیخ ابراهیم سائنه هروی که اصل او کرمانی است و به قول حمدالله مستوفی قزوینی مؤلف این گزیده با بایزید بسطامی حشر و نشر و مصاحبت داشت^۲. شاید سخن بواسحاق ابراهیم اصطخری شیرازی در تالیف خود تحت عنوان «مسالك و ممالك» را بتوان در اصل الخطاب قرار داد که می‌گوید: در سده‌های سوم و چهارم هجری قمری، ریاض هاب از تصوف در کرمان دیده می‌شود و اکثریت اهالی منطقه صوفی مآب بوده‌اند.

در سده بعد، بخشی از این رونق ناشی از دل‌بستگی به لاجنه کرمان به تصوف بود، آن گونه که ملک تورانشاه در جنب مسجد ملک خانقاهی نیز ساخته بود و اهل عرفان را گرمای می‌داشت، تا جایی که دو تن از وزیران برجسته این

^۱ - ابوحامد کرمانی، افضل الدین، به کوشش دکتر محمد صادق بصیری و با مقدمه استاد دکتر باستانی پاریزی، کرمان، دانشگاه شهید باهنر و انجمن آثار و مفاخر فرهنگی، ۱۳۸۳، ص ۱۰۱.

^۲ - مستوفی قزوینی، حمدالله، تاریخ گزیده، به اهتمام دکتر عبدالحمید نوایی، تهران، امیرکبیر، ۱۳۸۷، ص

سلسله یعنی مؤیدالدین ریحان - که یخدان مؤیدی کرمان یادآور نام اوست - و خواجه اتابک معروف به بزقوش، در سلک عرفای زمان خود درآمدند و بهرامشاه که از حاکمان این سلسله محسوب می شود، از مریدان شمس الدین محمد بردسیری، صاحب مصباح الارواح به شمار می رود.

این حمایت ها بعد از سلاجقه و در روزگار قراختانیان نیز دیده می شود، کما اینکه حضو برهان الدین احمد فرزند دوم ابوالمعالی سیف الدین باخرزی، مشهور به شیخ العالم و از مشایخ بزرگ طریقت کبرویه، به عنوان مدرس دانشگاه « قبه سبز » در روزگار « برکان » ساتون در کرمان خود نشانی از این مهم است.

پس از این مهاجرت، فرزند برهان الدین احمد و مشهور به ابوالمفاخر باخرزی، که صاحب اثر معروف « اوراد الاحباب و فصوص الآداب » که یکی از منابع مهم در عرفان و تصوف اسلامی می باشد، نیز در کرمان متولد شد.

همچنین از وجود سلسله « کرمانیه » نادر مافان ماند که شاخه ای از طریقت چشتیه در هند است که شاه عبدالله کرمانی در سده دهم در بنگال بنیان نهاد.

اما در این میان، شاه نعمت الله ولی، جایگاه بزرگی دارد، بزرگمردی که به گفته شادروان دکتر حمید فرزام، مؤلف کتاب « تحقیق در احوال و نقد آثار و افکار شاه نعمت الله ولی » زاده حلب است، هرچند که بررسی و مطالعه نگارنده در حلب نشان می دهد که زادگاه شاه ولی کوهبنان بوده است، دیار که ثوبی گل آن را با عرفان سرشته اند، تا آنجا که جمعی بر این باورند که عارف بزرگی چون شیخ ابوسعید ابی الخیر به این دیار سفر کرده و مدتی را در دامان کوه های آرام و الهام بخش این خطه به عبادت و عبودیت پرداخته و گاه سجاده خویش را در خانقاهی به نام « خانقاه شیخ ابوسعید » - که آن را خود ساخته بود و آثارش هنوز برجاست - گسترده و تا به امروز نام و یاد خود را بر پیشانی کوهبنان رقم زده است.